

СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ І СОЦІУМУ ЯК СВОЄРІДНА ІМАНЕНТНА СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ САМОЇ ЛЮДИНИ

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

В статті аналізується співвідношення людини і соціуму у контексті антропологічної теорії і практики: сутність суспільства як соціуму; сукупність взаємовідносин, що сприяють формуванню людини як цілісної істоти.

Ключові слова: антропологія, сукупність взаємовідносин, людина і соціум, людина і природа, суспільство як соціум, цілісність соціуму, соціальний організм.

Вступ

Співвідношення людини і соціуму в контексті екзистенційно-антропологічної теорії і практики потребує аналізу: 1) суспільства як соціуму; 2) суспільства як системно-структурного цілісного світу; 3) суспільства як соціосвіту; 4) взаємовідносин між суспільством, людиною і природою; 5) виявлення тенденцій розвитку світу і людини; 6) взаємовідносин людини, соціуму і природи; 7) аналіз вимірів соціуму - фізичного, соціального, духовного; 8) аналіз мегасоціуму як єдиного цілісного і суперечливого організму.

Мета статті:

- проаналізувати співвідношення людини і соціуму та показати їх суперечливе відношення один до одного;
- розкрити співвідношення людини і соціуму у контексті екзистенційно-антропологічної теорії і практики;
- обґрунтувати сукупність взаємовідносин – людини і суспільства, людини і людини, людини і природи, людини і культури та визначити шляхи і напрями подолання проблем між цією дихотомією відносин.

Обговорення проблеми

Суспільство як соціум характеризує суспільний світ як саму абстрактну, в певному смислі невизначену всезагальність людського суспільного буття, яка охоплює весь суспільний світ без будь-яких виключень. Саме завдяки своїй абстрактності, у певній мірі невизначеності, соціум виступає як «чисте», концентроване втілення суті суспільного буття людини. Як відмічає Євген Андрос, «у ХХ сторіччі стало цілковито зрозумілим – і у цьому найбільша бентежна і страшна істина, що людина є єдиною на планеті живою істотою, здатною здійснювати цілеспрямоване, свідоме (!) нищення себе подібних. До того нищення масштабне» [1, с.11]. Сучасний соціальний простір у глобальному масштабі в певних тенденціях стає згубною для особистості, для гуманізму, духовних цінностей, наративною структурою, гіперреальністю, тому що містить у собі таку ж саму безособову частку «man», яка міститься у «людях». Саме тому сучасна людина стала вже не метою, а засобом для досягнення (владними – формальними і неформальними – структурами) мети. Суспільство як

системно-структурний цілісний світ – це рівень меншої абстрактності, чим рівень соціуму. У ньому втілюється структурність суспільного життя, обмежена цілісність цієї структури, її основні елементи, певні детермінаційні, функціональні зв'язки цих елементів, до яких слід віднести і основні тенденції розвитку і функціонування цієї системи як цілісності. Можливо найбільш влучною характеристикою цього рівня суспільства є визначення суспільства як суспільного організму [2]. Суспільство як соціосвіт повсякденності фіксує одинично-конкретний, безпосередньо відчутний світ суспільного буття. Це те середовище, безпосереднє протікання суспільного життя, в яке занурюється людина, людина у своїй унікальності і неповторності. Якщо поєднати ці три рівні через призму зв'язку з людиною, то такий аналіз буде вкрай інноваційним. Спираючись на рівні суспільства, слід виокремити відповідно три рівні людини: 1) людина абстрактно-субстанціональна – людина у своєму всезагально-глибинному, так би мовити, в якісно-чистому визначенні; 2) людина соціологічно-функціональна – це людина, яка взята у таких якостях, які забезпечують існування і функціонування суспільства як системно-цілісного організму; 3) людина екзистенційна - індивідуальна – це людина, яка занурена у світ повсякденності, людського самоствердження, що протистоїть зруйнуванню «людського елементу» людської матерії» життя. Як відмічає Віталій Лях, «Щоб зрозуміти сутність «природи» людини, якою вона постає в тих чи інших філософських концепціях, слід брати до уваги відповідне розуміння людського буття [3, с.67].

Якщо світ людського буття людини диференціюється на своєрідні три рівні і людина також диференціюється на три рівні, то слід зробити висновок, що між людиною і світом його суспільного буття існує три пари антропо-суспільних взаємовідносин, коли кожний рівень людини співвідноситься, корелюється з відповідним рівнем суспільного буття людини. Це наступні види взаємовідносин: 1) співвідношення людини як абстрактно-субстанційного суб'єкта і соціуму; 2) співвідношення соціологічно-функціональної людини і суспільства як системно-цілісного організму; 3) співвідношення екзистенційно-індивідуальної людини та соціосвітів повсякденності. Так як аналіз взаємовідносин «людина-суспільство» має суто методологічний характер, то й ця мисленнева конструкція ставить своєю метою осягнути загальні принципи співвідношення людини і суспільства. Співвідношення людини і соціуму як своєрідної іманентної суперечливості самої людини потребує витлумачення сукупності взаємовідносин, що формуються у суспільстві. Перша сукупність взаємовідносин – це взаємовідносини абстрактно-субстанціональної, з однієї сторони, і соціуму, - з іншої. У цьому форматі людина виступає як самий абстрактний суб'єкт, у якого на першому плані знаходиться його всезагально-субстанціональні якості. Тут людина відходить від будь-якої конкретики, від індивідуально-екзистенційних життєвих колізій, від своїх професійних якостей, рольових та інших особливостей. На цьому рівні навіть плинність буття не береться до уваги, а людина тут виступає як носій

Співвідношення людини і соціуму як своєрідна іманентна суперечливість самої людини

самих всезагальних субстанціональних якостей; соціум розглядається у своїй всезагально-абстрактній сутності, втрачає будь-яку структурно-елементну характеристику. Соціум як такий – це абстрактно-всезагальне, абстрактно-невизначене втілення суспільного буття людини як такої, що звеличується над більш конкретними характеристиками цього буття. Адже, людина створює соціум і втілюється у ньому: соціум, яким би він не був, якою б своєю межею не розкривався, завжди несе у собі будь-яке людське начало, він виражає, втілює людську суть, людську іманентність. Проте, щоб адекватно зрозуміти цей процес субстанціональної втілюваності людини у соціумі, слід зафіксувати той всебічний факт, що людина у силу своїх духовно-засадничих імпульсів, у силу своєї іманентно-активної життєдіяльності здатна до своєрідного розщеплення, роздвоєння, що носить назву амбівалентності. У силу свого потенціалу людина здатна до того, щоб свій власний зміст наділити подвійним життям, життям іманентним, життям у собі і життям зовнішньо-об'єктивованим, немов би відокремленим від себе. І вся ця іманентна здатність до роздвоєння, розщеплення себе виступає основою втілюваності людини у соціумі. Інший висновок заключається в тому, що сам соціум у даному співвідношенні являє собою як субстанціональне втілення людського начала, а його самою глибокою субстанціональною основою є саме людина. Дійсно, яку б межу соціуму ми не взяли, завжди субстанціональною основою цієї межі є людська думка, людський дух, людська життєдіяльність, будь-яке виявлення людської життєвості. Все вищесказане дає можливість визначити соціум як певне інобуття, так як соціум у певному смислі слова виступає як інше «Я» людини. Причому соціум в якості іншого «Я» людини є самим глибинним, самим дійсним «Я» людини, адже іншим «Я» людини є вона сама, проте об'єктивована, втілена в іншій формі, немов би відокремлена сама від себе і протилежна сама собі. Тому співвідношення людини і соціуму є своєрідною іманентною суперечливістю самої людини. Друга сукупність взаємовідносин сприяє формуванню людини як соціологічно-функціонального суб'єкта, з однієї сторони, і суспільства як системно-структурного цілісного організму, - з іншої. Суспільство виступає тут вже не як абстрактно-субстанціональна сутність, а як субстанціональна невизначеність, як значно більш конкретний рівень суспільного буття, який володіє певною, чітко вираженою цілісністю, структурністю, зі своїми фіксованими елементами, складними взаємозв'язками між ними. Суспільство – це цілісний організм, пов'язаний з узагальненням порядків різних країн, своєрідна інтеграція суспільних форм організації людського буття. Отже, людина у даній сукупності відносин виступає не як носій абстрактно-субстанціонального начала, а у тому своєму рівневому виявленні, де виражаються його якості, пов'язані із суспільством як системно-структурним цілим. Тому і людину на даному рівні слід характеризувати як соціально-функціональний суб'єкт, чия діяльність націлена на забезпечення функціонування системно-цілісного суспільного організму у певній мірі залежить від нього і визначається ним. Людина

виступає у цій сукупності відносин як член певної соціальності, колективності, як представник певної людської спільноти, як масово-колективний суб'єкт. Беззаперечну роль тут відіграє структурність суспільства як цілісності і оформлення елементів суспільства в окремі підструктури. Постільки суспільство структурується як цілісність, постільки структуруються всі його елементи, різні підсистеми, постільки на цій основі відбувається певне структурування людей у певні групи, оформлення людей у певну соціальну колективність у рамках суспільства. Людина на даному рівні відносин виступає як певна функціональна величина, тобто на даному рівні людина своєю життєдіяльністю забезпечує нормально-оптимальне функціонування суспільного організму, а сама його життєдіяльність виступає як функція буття, розвиток суспільних структур і підструктур. Для того, щоб існували, оптимально діяли і підтримувалися суспільні структури, необхідна постійна людська енергія, людська життєдіяльність, яка носить функціональний характер. На рівні співвідношення людини як соціологічно-функціонального суб'єкта і суспільства як системно-структурного організму є своєрідне домінування суспільства над людиною. Саме на цьому рівні суспільство являє собою силу, яка знаходиться над людиною, в якійсь мірі формує його установлення, орієнтації, цінності. Відповідно, людина як суб'єкт залежний, підпорядкований суспільству, обслуговуючий її підсистеми, підпорядковується її вимогам. Тому у відношенні «людина-суспільство» первинною ланкою виступає суспільство, а людина - фактором залежно-вторинними. Третя сукупність взаємовідносин – це взаємовідносини екзистенційно-індивідуальні, у контексті яких відбувається взаємозумовленість світів – соціосвіту та індивідуального світу. Людина виступає тут як індивідуальна істота, не як абстрактно-субстанціональний суб'єкт, не як арифметичний елемент людської багатоманітності націй, класу, а людина неповторна, унікальна, в якій і виявляється особливість і повнота людської екзистенції. У цій сукупності відносин людина проявляється в своїх неповторно-індивідуальних характеристиках. У своїй життєво-буттєвій безпосередності людина, як відмічав М.Гайдеггер, укорінена у своєму бутті, у своєму домі, у своїй спільноті, первинно-буттєвих відносинах, які детермінуються значеннями, смислами, цінностями і складають життєвий базис буття людини, у якому на передній план виходять індивідуально-неповторні характеристики людини. У цій сукупності відносин людина проявляється у формах своєї життєво-буттєвої неповторності, в яку вона вкорінена, у своє середовище, свій дім, свою безпосередню спільноту, світ первинно-буттєвих предметів, невід'ємних від людини і даної повсякденності, смислів, значень, цінностей, які складають життєвий базис його буття, що являє світ повсякденності. З однієї сторони, екзистенційно-індивідуальне володарює над світом, формує його саме таким, яким його хоче бачити людина, пристосувавши його до себе, до своїх власних інтересів і потреб. З іншої сторони, світ повсякденності по відношенню до людини володіє такою пригніченою силою, що може переважати над людиною, втягувати його в рутину повсякденності. Як

Співвідношення людини і соціуму як своєрідна іманентна суперечливість самої людини

свідчить екзистенційно-антропологічний аналіз, людина по своїй суті, по відношенню до світу свого суспільного буття є нескінченно багатоманітною і у цих відносинах вона володіє сукупністю самих різноманітних якостей, які розподіляються у своїй диференціації по різним рівням. У будь-якому разі, людина у своєму відношенні до суспільного світу не виступає як дещо одноманітне, а розкривається як всезагальна субстанція суспільного світу, як всезагальна функціональна умова збереження і розвитку цього світу, як екзистенційно-буттєвий суб'єкт, який втілюється в індивідуальному світі повсякденності. Різноманітність відношення людини до світу суспільного буття безперервно зростає, ці відмінності являють собою багатоманітність, яка є певними ланками єдності чи елементами системної єдності людського відношення до світу. Ця єдність багатоманітності розглядається як рефлексія багатомірності людини, яка вбирає в себе рівневі відмінності людського відношення до світу, спирається на ці відмінності, виростає із цієї багатоманітності і втілює її у собі. Проте аналізуючи людину як складну соціальну і цілісну істоту, необхідно схопити ці відмінності, їх внутрішній зв'язок і на цій основі осягнути складну цілісність людського відношення до світу суспільного буття.

Проведений аналіз спричинив до виявлення тенденцій.

Тенденція перша: а) відношення людини до світу її суспільного буття вирізняє відношення людини до соціуму і характеризується як певне творіння людиною самої себе, втілення себе у цьому світі, і в цьому смислі – в домінуванні людини; б) людина виступає не стільки як творець суспільства, не стільки як субстанція, яка втілюється в суспільстві, а, отже, яка у певній мірі втримує існування і функціонування суспільства у цьому смислі, тобто підпорядковується його потребам і законам, а тому й виступає як сила, у певному відношенні підпорядковуюча суспільству; в) людина виступає як творець свого соціомікросвіту повсякденності і в той же час як слуга, і як раб, що підкорюється тиранії. В результаті дії цих трьох тенденцій відношення людини до світу суспільного буття, формується певна тріада: людина в рамках першої сукупності відносин домінує над світом; в рамках другої – підпорядковується йому; в рамках третьої – проявляється своєрідний синтез - творіння людиною світу і залежності від нього, підкорення йому. Всі ці три групи взаємозалежностей відносин проявляються разом, одночасно і є нерозривними один від одного, вони складають єдину тенденцію, в основі якої закон заперечення. У контексті цієї різноманітності відносин і формується момент цілісного відношення людини до світу, його суспільного буття, а ця цілісність є нерозривною і робить нерозривною зв'язок всіх складових. Людина одночасно і панує над світом свого суспільного буття, і підпорядковується йому, тому розірвати цю суперечливість людських відносин в принципі неможливо. Тенденція друга: вона може бути охарактеризована як тенденція виокремлення феномена людського. Так, на першому рівні взаємовідносин людське начало в абстрактно-субстанціальному смислі представлено слабо, розчинено у всезагальній субстанціальності людини. У другій системі взаємовідносин

воно виявляється більш виразно у масово-функціональному бутті, в його редукованості до соціальності, в його обслуговуючій ролі. Проте на третьому рівні взаємовідносин людське розкривається найбільш наглядно, в його безпосередньо-чистому вигляді, що свідчить про те, що людське на різних рівнях взаємовідносин проявляється різними гранями, які нерозривно пов'язані між собою і створюють одну цілісність і обміну, і розподілу суспільно-значимої праці, через стани втрати суб'єктивності, появи почуттів самостійності і пригніченості. Людина по відношенню до світу виступає як цілісний і багатогранний суб'єкт, багатовимірність якої є надзвичайно складною проблемою. Методологічний аналіз рівнів людини дозволяє відобразити складність цієї багатогранності, багатство відмінностей, навіть суперечностей підходів до аналізу людини як складної соціальної істоти, незважаючи на велику різноманітність підходів до людини. Багатовимірність людини має велику кількість вимірів індивіда, так як людина має космічний, фізичний, біологічний, соціальний, психологічний, культурний компонент. Людина – історична і творча істота, яка у процесі перетворюючої діяльності перетворює природу, суспільство, самого себе, розвиваючи свої фізичні і духовні потенції. Творча, перетворююча діяльність людини свідчить про систему вищої складності, багатовимірну систему, у цілому багатовимірна людина – це така людина, яка володіє творчим мисленням і намагається самореалізувати себе як особистість.

У зв'язку з цим слід відобразити схему взаємовідносин людини і соціуму, що формують мегасоціум як складний і суперечливий соціальний організм: 1. Людина = Тіло + Душа + Дух. 2. Мегасоціум = Сукупність соціумів + Природа + Культура. 3. Цивілізація = Соціум + Культура. 4. Середовище проживання = Сукупність людей + Культура. 5. Соціум = Сукупність людей + Культура. Мегасоціум включає три види простору – фізичний, соціальний, духовний. Природний (фізичний) простір, чи зовнішнє середовище, у яке занурюється мегасоціум, – це природне середовище проживання і життєдіяльності, фундаментальний, визначально даний фактор і умова ресурсного потенціалу, який у людській діяльності трансформується у потенціал політичний чи економічний, тобто потенціал вже іншого порядку. Суттєва програма даного простору – відтворення людини фізичної. Соціальний простір – це сфера, у якій розгортаються форми, способи і правила співжиття, тобто механізми, які адекватні стану людей на кожному конкретному відрізку чи етапі процесу їх відтворення. Соціальний простір – це мускульна багатосарова система, що забезпечує фізичну конструкцію мегасоціуму і забезпечує його динаміку і самозбереження. Відповідною програмою цього простору є збереження системи завдяки соціалізації. Духовний простір являє собою сферу смислів і мисленневих структур, у якій формуються світоглядні концепти, відповідальні за спосіб сприйняття та інтерпретації реальності світу. Головна програма даного простору – збагачення духовності людини, що базується на діяльнісному векторі буття. Логіка розгортання структури мегасоціуму зводиться до того, щоб: 1) сформулювати поняття ядра (архетипу) глобальної спільноти (користуючись Співвідношення людини і соціуму як своєрідна іманентна суперечливість самої людини

визначенням М.Чешкова), який являє собою структурний інваріант; 2) визначити структуру у ракурсі сукупності елементів, що складають мегасоціум, і формують їх топологію, взаємозв'язки; 3) розкрити динаміку, що виражається векторами історичного процесу, і являє собою еволюційний інваріант; 4) аргументувати типологічні соціоформи інтеграційних процесів, що у цілому формують певну структуру. Структура – це сукупність стійких зв'язків і відносин об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах. Структуру мегасоціуму слід відобразити наступним типом взаємовідносин: 1) діада (антиномія): духовне і природне 2) тріада: духовне – соціальне – природне; 3) тетрада (з двох ортогональних діад – антиномій): ідея – середовище, відносини, діяльність. Мегасоціум у традиційному структурному розумінні уявляється трьома блоками: 1) елементами – культури, держави, міжнародних структур – державних і недержавних, регіональних утворень, систем управління комунікаційних та інформаційних мереж, маргінальних утворень; 2) топології – території, населення, ресурсів, геополітичного положення, цивілізаційної моделі, потенціалу – економічного, політичного; 3) взаємозв'язків – торгів, міжнародних відносин, війни, міграції, громадянського суспільства, культурного обміну. Мегасоціум в еволюційному інваріанті включає: 1) духовне ядро (генотип організму): зростання інформаційної насиченості; розширення масштабів і сфер духовного виробництва (творчості); збільшення частки духовної складової у суспільному житті. 2) соціальне ядро (генотип організму): зростання організаційної складності; прогрес моральних задач; накопичення колективної пам'яті; 3) природне ядро (генотип організму): демографічне зростання; розширення кола використаних ресурсів; зростання енергоозброєності. Мегасоціум як історична форма інтеграційної тенденції включає: 1) ідеологічні форми: мова; письменність; релігія; політичні вчення; мистецтво; 2) соціальні форми: нація; місто; феодалізм, монархія, імперія, держава, наднаціональні утворення; урбанізація; комунікації; соціальні і політичні інститути; торгівля, «переселення» фінансів.3) природні форми: сім'я; рід; плем'я; община; етнос; переселення народів.

У залежності від характеру того чи іншого організму критерій цілісності мегасоціуму буде залежати від кількості рівнів свободи у межах цілого і буде далеко не однаковим: наприклад, міра цілісності соціального організму завжди буде нижчою цілісності організму біологічного. У першого буде більше рівнів свободи, ніж у другого. Такий характер взаємовідносин між мегасоціумом і соціумом. Під соціумом слід розуміти різного масштабу локальні людські спільноти певного типу (рід; плем'я; община, нація, держава, регіональна чи культурна спільнота). Крім того, рівень цілісності організму залежить від фазового стану організму у процесі його життєвого циклу: так, наприклад, від зародження до зрілості він зростає, а потім знижується до повної руйнації чи загиблі організму. По мірі спеціалізації органів (елементів) організму цілісність його зростає, а з

втратою рівня спеціалізації – спадає. Коли в організмі падає диференціація його органів і органи набувають більшої самостійності, починають бути більш витривалими, живуть згідно своїх законів, то вони все менше потребують зв'язків з іншими органами. Три життєвих просторів Мегасоціуму, що виростають з його ядра, роблять неможливим говорити по цілісність кожної із них. Першочергово існує природна (фізична) цілісність, яка забезпечується включенням Мегасоціуму в організм більш високого порядку – планету Земля. Вона забезпечує контури цілісності, єдність фізичних процесів і базових умов існування у частині ресурсів і ландшафту географічного і біосферного простору. У контурі цієї спільноти зароджується людина, яка здатна творчо рефлектувати і замикати на собі цей світ, як соціальну і ідеальну цілісність. Соціальна цілісність формується доволі повільно і починає знаходити себе епоху великих географічних відкриттів і колоніальних захватів, коли «земля стала круглою», а Світ замкнувся сам на собі. Духовна цілісність виникла разом з культурою, у надрах якої створювалися ідеальні образи світу, його світовлаштування; обидві форми взаємопроникають одна в одну і взаємопов'язуються завдяки сукупності відносин. При цьому класифікація відносин на економічні, політичні, соціальні, релігійні тощо носить умовний характер, які ніколи не виникають у чистому вигляді, окремо, а завжди у сукупності, одночасно. «Портрет» Мегасоціуму буде неповним без розгляду таких феноменів, як цивілізація і культура, які є сукупністю «просторів», смислів, цінностей і творчих продуктів, яка виникає як результат відносин людини зі Світом і представлені ортогональними несилловими і силловими полями, що структурують сумісне буття людей, формують і соціалізують їх життєву діяльність на основі загальних умов і норм. Саме культура слугує людині способом (формою) відображення, розуміння, пояснення і освоєння Світу як зовнішнього, так і внутрішнього, що утримує в собі важливе когнітивно-теоретичне і соціально-ціннісне навантаження. Смысл культури у створенні людських форм компенсації конфліктності як необхідної передумови збереження суспільного буття і самої людини. Поняття «культури» вимагає відповідної методологічної рефлексії і культурологічного осмислення, зведеного до повної актуалізації потенціалу всіх трьох іпостасей Людини і Соціуму завдяки сходженню від плоті до Духу. Ціннісно-смыслову основу культури визначається її парадигмою, яка представлена сукупністю інваріантів, що оберігають її ідентичність. Сутність культури полягає в тому, що вона є: а) сукупністю ідей, знань, цінностей, норм, предметів творчості, матеріальних продуктів людської діяльності; б) системи відносин - виробничих, соціальних, духовних; в) принципи організації життя - природної, соціальної, духовної; г) рівні потреб, можливостей і здібностей; д) способи розуміння досвіду і збереження безперервності суспільного буття.

Таким чином, характер взаємовідносин соціуму і культури породжує світосприймання цивілізації у нових дискурсах, який опредмечується у різних формах: одні вважають під цивілізацією культуру, інші – вважають її Співвідношення людини і соціуму як своєрідна іманентна суперечливість самої людини

тільки матеріальною стороною культури, треті – зводять смисл цього поняття до рівня розвитку культури, а четверті - вважать мірою розвитку суспільства. Це різні смисли, що вкладаються у термін «цивілізація», яка являє собою культуру, репродуковану у соціальне тіло, що являє собою «ідеальність» культури і матеріальність цивілізації. Співвідношення людини і соціуму – це своєрідна іманентна суперечливість самої людини, яка проявляється у появі кризової особистості та кризової свідомості; культури спекулятивного мислення, не вкоріненості людини у бутті; знецінення індивідуального людського буття; етики безвідповідальності; зрідненості духовного і морального життя людини; екзистенційних пошуках зниклого буття. Людина має навчитися управляти власним життям, щоб оволодіти «мистецтвом жити», надати йому найкращої форми, «здійснити турботу про самого себе», направити розвиток практики самоформування самого себе, моральність як осердя світу людини; направити всі свої зусилля на те, зробити себе творцем краси власного життя. «Адже світ – це не просто людський світ, а те, що існує саме по собі, і саме як такий є самоцінним і прекрасним» (Є.Андрос).

Ціннісні аспекти соціосинергетики

Достатньо актуальним у постнекласичній науці залишається питання про вплив і роль цінностей та оцінок на буття і поведінку людини. «Ціна замінила цінності» (К.Свасьян), «механізоване варварство» (К.Мангейм) – такий діагноз слід поставити духовній ситуації епохи, що свідчить про моральну деградацію суспільства. Сьогодні вже говорять про розгорнуту «семіологічну війну», можливо «аксіологічну війну», у ході якої цілеспрямовано руйнуються цінності та ідеали людей. З'являються терміни «ентропійна епідемія», що розуміється як спонтанна хаотизація психічного світу людей, що приводить до втрати ними високозначущих орієнтирів і втрати ефективних життєвих стратегій. Сучасні люди в істотній мірі «горизонталізовані» і «атомізовані» (терміни К.В.Сельченко), в контексті яких горизонталізація акцентує момент втрати ефективної саморегуляції у вертикальній схемі управління поведінкою «мотив-ціль-цінність», у результаті чого люди стали приймати за цілі засоби життєзабезпечення і умови забезпечення банального комфорту (кар'єра, гроші, безпека, задоволення, розваги). Атомізація виявилася наслідком руйнації ціннісного ансамблю (як окремої людини, так і цілих соціальних груп), у результаті чого людина виявилася вихопленою з загальносоціального контексту і відірваною від звичних родових і культурних зв'язків. Некласичний світ визначив проблеми деформації у відношенні механізму трансляції культурних цінностей, що викликані кризою світоглядних основ сучасної цивілізації, у якій домінуючу роль відіграють культ сили і грошей. Сучасний тип раціональності – постнекласичний – на передній план наукового пошуку виводить проблему самоорганізації складних систем, серед яких головну роль відіграють людиновимірні (В.Стьопін), тобто ті, які включають людину у якість особливого свого компонента. Зразками таких систем виступають біосфера як глобальна екосистема, об'єкти сучасних біотехнологій,

соціальні об'єкти. У стратегіях діяльності зі складними людиновимірними системами виникає новий тип інтеграції істини і моральності, цілераціональної і ціннісно-раціональної дії. Дослідження таких систем обов'язково повинно враховувати можливі траєкторії вибору сценарію розвитку з більшості можливих, використовуючи соціосинергетичний підхід для аналізу реальності, що об'єднує ідеї теорії самоорганізації складних систем, тобто синергетики з виходом на соціальну сферу. Нова постнекласична наука розширює поле науки, включаючи соціальні цінності і цілі у структуру наукового пізнання. У рамках синергетичного підходу особистість трактується як саморегульована, самоуправляюча система, тобто їй властива певна сукупність механізмів саморегуляції, у якій вирішальну роль управляючого фактора відіграє індивідуальна система цінностей особистості; як складана інформаційно упорядкована система здатна у процесах взаємодії з середовищем до адаптивної самокорекції і прогресивної еволюції шляхом використання механізмів зворотного зв'язку; як відкрита система, яка може існувати у відриві від оточуючого природного і соціального середовища. Між елементами цієї системи «особистість-суспільство» існує своєрідна динамічна рівновага, і будь-яке відхилення від неї слугує основним джерелом активності системи «особистість». Цілісність особистості – результат динамічної (нестійкої) рівноваги у системі «особистість-суспільство, проте ця рівновага постійно знаходиться під загрозою порушення внаслідок тих змін, які відбуваються в суспільстві. Самі зміни зовнішнього середовища являються джерелом активності особистості, яка, адаптуючись до плинних умов, накопичує корисну інформацію, підвищує рівень своєї організації, тобто розвивається. Таким чином, зміни, що відбуваються у суспільстві, є джерелом розвитку особистості, і в цьому сенсі є корисними для неї. У свідомості особистості виникає велика «карта можливостей», потенційних шляхів розвитку, вона отримує ймовірнісний, стохастичний характер, і діапазон ймовірнісних шляхів розвитку особистості є достатньо великим: від високих моментів самовираження до крайньої деградації. Сучасні вчені визначають духовну кризу особистості як вираження хаосу, що носить амбівалентний, тобто, з однієї сторони, здійснює руйнівний вплив на особистість, який у результаті може привести до загибелі особистості, а з іншої – виступає як необхідний момент розвитку, як творче начало, конструктивний механізм еволюції, так як з нього може розвиватися нова організація і навіть народження нової особистості. Більше того, у соціосинергетичному аспекті духовні кризи особистості слід представити як закономірний процес, що приводить до появи змін діяльності людини у самому соціальному середовищі, що може слугувати спочатку джерелом нових суперечностей, а потім основою для подальшого удосконалення особистості і соціуму. Закономірність криз зумовлена самою амбівалентністю особистості, наявністю у ній двох протилежних начал: 1) тенденцією до стійкості, збереженню і відтворенню; 2) тенденції до зміни, якісного перетворення, формування нових цінностей, цілей, планів, задач. Не викликає сумнівів той факт, що на кризовій стадії

Співвідношення людини і соціуму як своєрідна іманентна суперечливість самої людини

розвитку особистості відбувається в абсолютній більшості зміна, переоцінка цінностей. Минула усталена ієрархічна система цінностей втрачає свою упорядкованість: якщо раніше її можна було уявити у вигляді цілісності, то зараз ця система розпадається і перетворюється на хаос. Таким чином, кризу особистості слід визначити як біфуркаційну фазу розвитку складної самоорганізуючої системи, коли вона знаходиться у ситуації вибору можливої подальшої траєкторії руху під дією структури-аттрактора. Найважливішою передумовою конструктивного виходу з кризи є різноманітність елементів індивідуальної системи цінностей особистості.

Перспективи подальших досліджень

- аналіз проблем людини в умовах трансформації сучасного українського суспільства;

- онтологічні, аксіологічні, антропологічні чинники, що визначають буття людини в умовах глобалізованого світу.

Література

1. Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І.Шинкарука та сьогодні (до 80-ліття від дня народження).- Частина 1.// Зб. Наукових праць. Філософські діалоги'2000. - К., 2010- 316 с.

2. Бех В.П. Социальный организм: философско-методологический анализ./ Владимир Павлович Бех. – Запорожье: «Тандем-У», 1998.- 186 с.

3. Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І.Шинкарука та сьогодні. - с. 67.

Воронкова В.Г. Соотношение человека и социума как своеобразная имманентная противоречивость самого человека

В статье анализируется соотношение человека и социума в контексте антропологической теории и практики; сущность общества как социума; совокупность взаимоотношений которые способствуют формированию человека как целостного существа.

Ключевые слова: антропология, совокупность взаимоотношений, человек и социум, человек и природа, общество как социум, целостность социума, социальный организм.

Voronkova V.G. Correlation of the person and society as original immanent discrepancy of the person.

This article is concerned with the correlation of the person and society in a context of the anthropological theory and practice; totality of mutual relations which promote formation of the person as complete being.

Key words: anthropology, totality of mutual relations, person and society, person and nature, integrity of society, a social organism.